

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ivlii Cæsaris|| Scaligeri|| Epistolæ|| &|| Orationes||

Scaliger, Julius Caesar

Lugduni Batavorum, 1600

Ivlii Cæsaris Scaligeri Epitaphivm Eorvm Qvi Viennem Pro Libertate
Christiana Bello Tvrcico Cecidervnt. XCIX.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70455](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70455)

IVLII CÆSARIS SCALIGERI
EPITAPHIVM EORVM

QVI

AD

VIENNAM

PRO

LIBERTATE

CHRISTIANA

BELLO

TVRCICO

CECIDERVNT.

XCIX.

QUOD virtute vestra, Milites, factum est, vt parentibus vitæ, quam ab ipsis acceperatis, merita redderetis: necessitudinum iura intacta: coniugiorum liberorumque pudicitiam integram seruaretis: aras, templaque Deorum immortalium, rempub. ipsam Christianam, qua verum spiritum ducimus libertatis, incolumem tutaremini: tam luculentæ victoriæ laudem vos, qui superstites estis, cum iis, qui in præliis cecidere, communi periculo quaesiuistis, illi vobis huiusce memorabilis beneficii fortunam, vsumque reliquere. quo summa ope omnibus nitendum est, vt & vos, quibus non cessistis fortitudine, ne pietate

rate quidem sitis inferiores, & illi, qui vitam suam pro vobis posuere, vestro beneficio sibi repositam sentiant. neque plus facta possint, quæ illorum corpora nobis ademere, quam animorum nostrorum grata propensio, quibus illi corpora seruauere. Non est viro liberali nouum gratias agere ei, cui debeat. non est ciui illiberale: non est inciuile militi. & peruetus fuit mos hic, vt viri fortes, qui pro patria mortem optulissent, publice laudarentur: & si non olim extitisset, vos iam ipsi meritis vestris effecistis, vt nunc primum videatur. quam equidem consuetudinem, Milites, ego officio ciuili ac potius pietate ductus hodierna die repetere constitui. vt qui præsens tuendis maternis laribus interesse nequiuerim, affinium necessitudinumq. nostrarum florentem fortitudinis memoriam saltem celebrarem. quo in studio vos imprimis, qui interfuistis, adesse mihi tanto æquioribus animis debetis, Milites, quo eorum, quæ de illis in præsentia dicenda sunt mihi, maximam præclarissimamque partem vobis ipsis vindicandam esse censeo. Cæteri vero, quibus aut per ætatem aut propter longinquas regiones absentibus bene rem gerere non licuit, paratam sibi sentiant in nobis

Z

neque

neque opinionem neque prædicationem
minorem. Quanquam equidem onus mi-
hi maius humana eloquentia sumpſiſſe vi-
deo, nam neque mentem oratio, neque fa-
ctorum veſtrorum magnitudinem mens
vlla conſequi poteſt. quæ namque verba
veſtris rebus geſtis paria inueniantur, aut
quemadmodum vnus dicendo multorum
facta æquare poſſit? Itaque in hunc lo-
cum multi cum intuentur prouinciæ ma-
gnitudinem, re detrectarunt: intra animos
ſuos alienæ operæ ſpem vota que retinue-
runt. At enim uero quantum potuit cauſſa,
quæ illos deterreret, tantum valuit pietas,
quæ me incenderet. nam ſi conatus oratio-
nis meæ veſtrorum armorum fulgorem,
nitorem corporum, lucem animorum præ-
ſtare non poterit, quantum poteſtatis mihi
adimet in hoc magnitudo veſtra, tantum
animi addet humanitas. Cum laudandi
ratio atque inſtitutum a maioribus no-
ſtris ita comparata ſint vt excellentiſſimus
quiſque orator hoc in genere dicendi a
patria exordium ſumere conſueuerit, nul-
quam mihi videtur aptius hoc cadere po-
tuiſſe, quam præſenti in materia euenit no-
bis. Nam ſi pro patria ipſa ciues iſti noſtri
periculum adiere, belli tempeſtates ſubie-
re, morte

re, morte affecti sunt, non equidem dubito quin ipsius in patriæ laudibus horum & famæ securitas & tranquillitas dignitatis, & vitæ perpetuæ monumentum debeat conquiescere. Ac regionis quidē laudes attingere fortasse non indiligens orator possit. cæterum Germani nominis fortunas, imperia, virtutes percensere neque nostrarum virium & paucorum audaciæ sit. Non igitur plenum animi impetum, sed temperatum atque etiam præparcum ad solidissimam gentis vestræ gloriam appellere, & sapientis viri & prudentis oratoris sane valde interesse puto. Nam per Deos immortales quid eligam ex optimis, aut potius quid omittam sine culpa? quippe omnia ponere ad causam spectat: maxima quæque relinquere, ad vires nostras facit. Verū enimvero si vobis optimi cuiusque voluntas pro beneficio semper fuit, ea duce ingrediar. Quid igitur primum persequar? traditane vobis per manus à maioribus vestris veteris militiæ decora, imperiorum splendores, victoriarum monumenta? an hæc eadem iam pridem vestris sanctissimis auspiciis, invictissimis legionibus non solum confirmata, verum etiam aucta? An vero solum ipsum dicam, cælum describam, naturæ do-

Z 2

tes,

tes, opes, beneficia recenseam, maximarum florentissimarum que nationum Nobilitatem, amplitudinem, potentiam narrem? Hoc primum, obeamus terræ nostræ terminos, quorum latissima spatia maximis bellicosissimisque gentibus habitata octaginta amplius explent prouincias: sed quales quantasque? Aliquarum profecto eo usque patet tractus, ut ingentis regni vel iustum nomen retinere, vel veram magnitudinem obtinere possit. Nam quod Renum fluminis alluione, & Poloniæ finibus præscribi vulgus arbitratur, errat sane. Memineritis in literarum monumentis fluuium prodi quendam, qui mediam secare Germaniam dictus sit. Albim nominant. Neque profecto hæ fabulæ sunt, quin etiam multa post annorum millia ita ei nomen ex antiquo conuenit, ut vel nunc quoque sic loquamur apud nos, cum rei cuiuspiam dimidium intelligi volumus. Quod si ita est, viri fortissimi, circumspicite cum animis vestris e ripis fluminis huius, qui in Boemia est, utrumque solem, qua oritur, & qua occidit: inuenietis hanc in partem Renum veterem fuisse limitem: in alteram ad Mæotim usque excurrere ius nominis vestri. Qua ratione illud quoque necesse

cesse sit, & ad Adriaticum mare demitti, cuius accolæ Tergestini cæteræque ciuitates vestræ etiam nunc patriæ linguæ sonum ac flexum retineant; & Oceano illo, quem immobilem fabulantur, terminari, quem Oceanum si differat Natura, quantum dimoueat sui, tantum promoueat terminos Imperii libertatisque nostræ. Itaque tot regna possidemus, sed fausta illa atq. opulenta, vt instar alterius orbis esse videantur: Prouincias autem partim nihilo minores, partim etiam immensis pæne spatiis superiores. Neq. vero vos nominatim hisce detinebo locis. nam neque fortuna, neq. virtus, denique non ipse animus Germanicus tantillis angustiis capi potuit. Alio me vocat oratio, vbi magnitudinem vestram mihi libeat contemplari. Nam quid ego Sarmatarum atq. Scytharum inuicta robora commemorem, inter quos summi Magistratus etiam hodie vestratis CÆSARIS nomine sacrosancti sunt? Hinc me trahit Hunnorū impetus, inde Vandalorum excursiones. certe Gothorum imperia maxima, Longobardorum felicissima regna. omnia vestra gentis, vestrorum sunt Annalium prisca atque inuicta monumenta. Age Italia Regina rerum te appello. vtrum, maus

elige: aut proles nostra es, aut etiam libera. Nam ante aduentum nostrum, quo sceptrorum omnium aut in Africa, aut tota Europa potiti sumus, omnes erant liberæ ciuitates: Regulorum nomen in Italia, idque ex aliis gentibus, vix auditum fuerat. nunc pæne vniuersa paret principibus, suis quisque, qui ab Imperatoribus nostris pro virtute donati sunt eius terræ portione, quam suo sanguine quæsitam ab hostium vi tutari potuissent. Age, Hispania, te alloquor, cuius gloria militaris etiam hostium studiis admirationi est, tu serua nostra es. Non hoc quidem vulgato IMPERII nomine, quod cuius obtingere potest, sed eo iure, cuius necessitatem per auos nostros, viros fortissimos, ceruicibus tuis imposuimus. Hi enim reges, quorum tu dicto audiens es, a nobis orti seruire te docuerunt. Age, audi tu GALLIA, amplissimarum inuictissimarumque domitrix nationum, maxima nobilissimaque tui pars nostra est. Etenim quid est, fuitue nobilius, fortius, excellentius toto BELGIO? In eo nos sumus, non precario, non noui, non ascriptitii, sed armis, prisca, domini. Vbi sunt in præsentia HELVETII, fortissimi Gallorum: nonne eorum pagos, ac præterea vicinas

cinas vrbes munitissimas e Suetia ciues nostri ita occuparunt, vt ex patriæ nomine ac vocabulo Dominatus SVITZERI dicti sint. Quis est iste FRANCVS, qui generis nobilitate, contentione libertatis, spiritu regio, frenat maria, æquat solo Alpes, dat iura gentibus feris? Nonne GERMANVS? Nolo nunc excurrere in alias prouincias, Illyrium, Dalmatiam, Mysias, & Pannonias. Sint hæc sane aliorum terræ, sed quas nostri aut per contemptum noluerunt, aut per magnanimitatem aliis permisere. Persistamus intra illos limites, qui per initia ortus nostri inter mundi primordia simul cum his corporibus, cum hoc cælo, quod haurimus, dati sunt. Nam Thebani quidem, qui sese Spartos cognominabant, propterea quod seminio ibi nati, non aduentitii putarentur, fateri cogebantur, se ipsis existisse credere priorem aliquem factorem suum. Commodius Athenienses, qui sese *Αυτοχθονας* prædicarent, ad nostræ felicitatis opinionem accedebant. At vero non desiere nugari Græci in Arcadibus, qui quum vanissima iactatione genus suum antiquius quàm Lunam fabularentur, utinam etiam dicerent ab sese Lunam ipsam fabricatam. Simplicius veteres Aufones, qui

ab Ope Dea, hoc est, Tellure, OPICOS, & eadem ratione Gaios appellauere. ita Germanici nominis & sanguinis auctor primus THVITSCH, quæ vox nullius peregrinæ nationis interuentu contaminata in hodiernam vsque diem durat. Hoc numen Terræ filium, sicuti Ethrusci Tagem, ita hunc putarunt Maiores nostri: cuius proles fuerit M A N. Vnde etiam nunc apud nos, quemadmodum apud Hebræos, primi Parentis nomen hominem significat. Erigite nunc animos vestros, GERMANI VIRI. Romanis ipsis vos hac in parte vel loquendi leges, vel saltem principia atque elementa tradidistis. Nam quum illi nouos homines, atque auorum obscuritate ignotos, Terræ filios appellarent, eosdem quoque MANIOS dixerunt. Hæc vestra vox est, vestrique conditoris: quæ si per vniuersam Asiam peruagata est, si ex Parthia atque Scythia in fortissimas nationes dimanauit, nullam video causam, quin Principis illius vestri auspiciis in eas omnes regiones Colonias vestras misisse, aut deduxisse videamini. Exstant adhuc vocabula vestimentorum, Officiorum, Principum, Nationum. Est enim vestis Asiatica Doloman, quasi Stolan viri dixeris. Stola
pro-

profecto est. Audimus functiones atque operas Turcimanorum & Dragomanorum, qui sunt Interpretes, & Talacimanorum, qui dicuntur obnuntiatores. Habemus Vartomanos, Othomanos, & Solimanos, Regum atque Imperatorum appellationes. Age vero, quot Prouinciarum ac Regnorum gloria sub hac denominatione floret: quāto impetu, quanto robore, quanta virtute fuerint Nortmani, quanta bella executi sint, quot potiti victoriis: quibus artibus Britannos gentium omnium effratissimos, ita domuerint, vt etiam nunc regant, dicere supersedeo. Et tamen hi vestri sunt. Quid Francimani, nonne e Franconia nostra orti atque egressi in nouo imperio vetera nomina retinuerunt? Adhuc Alemanni, & Germani dicimur nos. Vbi facescant Grammaticorum nugæ. neque enim aut illi a Lemano (vt aiunt) lacu: sed quod Allenman a fortitudine interpretabantur, ita vt quiuis viro vir satis esse posset: aut Germanus Romanorum fuit vox, quasi quos Gallorum fratres dicerent; sed propterea quod GER, integrum atque incorruptum significaret. Nos, qui neque Hybrida, neque insititiu essemus, sed genuini, Romanis nomen nostrum dedimus, quo nos

appellarent quod eramus, non ab illis accepimus quo fingerent quod non essemus. Horū nepos Teuthus, (vnde nostris TEUTHONES dicti sunt) tanta fuit sapientia, vt hoc ipsum nomen mutuati sint ei, penes quos summæ Diuinitatis opinio exstitisset. Ægyptii namq. sapientissimum quemq. Teuth vocitarunt: quemadmodum illum ipsum Mercurium, cognomento Ter maximum ab iisdem nominatum memoriæ prodidere. Cæterum ne nimis ambitiose videat persequi hæc, agamus illa simplicissime simul ac breuissime. De Terra ipsa vestra quid censeatis, Milites, interrogo vos: vt quid ego censem me interrogetis: id, vt ingenuè faciam, æquo animo audire patiamini. Vultisne opulentissimas vrbes, munitissimas arces commemoremus? Emporia ornatissima, quæ in nostris ditionibus aliis gentibus aperimus? an vero, quæ in alienis regnis sunt nostris mercatibus frequentissima & quæ nobilissima facimus? Nam infinitos lacus recēdere cū nequeam, pudet me ingentium fluuiorum percurfiones, immanem numerum in has orationis angustias concludere. nolo vobis tam paucis verbis repræsentare vel Rheni, vel Danubii magnitudinem. Sunt qui Padum, Flu-
uiorum

uorum regem appellarint. Cum horum altero tantum comparetur. non attenuabo receptam gloriam fluuij generosi, sed illud adiungam, nostris opibus atque adiuuentis illum Regem factum occupare terrarum tractum quantus quantus fuit. Neq. enim a Vesulo monte insignia imperii sui accipit, sed videmus eum pluribus lacubus inauguratum, auctumque copiis nobilissimorum fluuiorum, Ticini atque Abduæ hospitio superbire. Nam qui ex Alpibus Gallicis atq. Apennino sese in eum induunt fluuii, & numero pauci, & potentia pusilli, & nomine sunt obscuri. Quid enim est Tarus ipse? quid Bononiensis Renus? quorum nomina quam vsus atque commoditates, notiora sunt sane. Cæteros vero vix auditione accepistis, Duriam vtrumque, Chisonam, Sangonum, Macram, Granam, Horcum, Nonum. Quos omnes fluuios vnum in alueum si cõferas, vix sint vno cum Ollio comparandi. Quod si Thales Milesius non solum vitam nostram humore, sed etiam omnia constare censebat aqua, vos pulcherrimæ Italiæ parti Langobardiæ, vos populosissimæ Galliarum regioni Allobrogibus; vos, bellicosissimo Europæ Regno, VNGARIÆ vitam datis. huic Danubium, illis

lis

lis Rhodanum, Italiae vero non solum flumina, quæ vel recensui, vel omisi, sed trina illa maria, Verbanum dico, Larium & Benacum, omnium, qua circūagitur Sol, maxime & visu iucundos lacus, & dictu memorabiles, & usu opulentos. Quid? nonne alterum Padum, per se ipsum, suis opibus atque præsiis ingentem, atque vere Regem Athesin ipsum edidistis? Athesin inquam illum, qui neque Eridani imperio pareret, neque eius aquis famulatur; sed pari fluctuum agmine, maior impetu, meliore piscatu, pulcherrimum Italiae oculum, VERONAM ipsam, omnium rerum conditarum amœnissimam nobilissimamque interluit: ac seorsim in Adriaticū sinum euolutus, ortus sui ius pristinum ac nomen retinet. Quid, liquidos amnes ac fluidos facileque parabiles a munificentissima gente GERMANIÆ aliis dari populis, magni in beneficii loco recensere possim? At illud quod animo contemplor, quibus verbis assequi valeam? Nam cum e terra vestra Norica ingens fluuiorum vis per Carnos in illud ipsum Adriaticum elabatur, continuaque alluione montium nostrorum viscera in eum sinum comportarint Venetiarum Urbis, maximoque eius ac maxime omnium diutur-

diuturno Imperio non solum admirabiles, verum etiam perpetuas sedes comparaue-
re. Quid aliud vultis, Milites, si & conditas a Deo terras vti libet possidetis vobis, & nouum orbem his peperistis, sed eum, qui alterius orbis non minimæ parti imperitet? Ac sane hæc sint Naturæ opera, vt etiam miracula rerum in terra nostra sunt. Est enim fluuius, pro quo magnis præliis inter Cattos & Hermunturos certatum est, qui quum vtilis aquas gignendo sali ferat, ostendit quemadmodum extra mare ipsum habeamus. Nimis diu in re diuina, quum mihi versandum esset in terra, commoratus sum. prouehamur iam hinc contentiore flatu, secundiore tempestate, plenioribus velis in mores virtutesque vestras. Omnes igitur perfecti animi dotes quum vobis a Natura vel suo iudicio liberalissime datæ, vel ad vestram voluntatem munificentissime concessæ sint, omnium maxime admirabor in! summa opulentia miram frugalitatem, in suprema fortuna æquabilitatem; in maxima potentia humanitatem. Ita (vt a postremo incipiam) & deliciores ad vos commeant, vt vestra lenitate perfruantur; & inter vos ita paretis ac regnatis, vt vtrique homines esse meminertis,

minertis,

mineritis, & ita diuites estis, vt diuitiis ipsis dominemini. Quare factum est, vt quum & locorum difficultatibus, & ditionum præfidiis pulcherrimam Remp. possideatis, illi sane ab hostibus expugnari nequeant; pro vestris vero virtutibus vel amari a bonis, vel timeri ab infestis possint. Quid vero dicam vel de animi moderatione, qua vestris contenti estis; vel de magnitudine, qua nihil rerum contemnitis oblatarum? nulla hodie natio est, quæ vel commodius domesticis acquiescat, vel frequentiora longius exercent commercia. Fac enim Lusitanos angere, quærere, comportare. id vero agunt propterea, quod nostra opera atque diligentia eorum res meliores fiant. Volumus his carere nos. hinc sane esto temperantia nostra. volumus hæc Naturæ munera aliis impartiri. id quo alio quam diligentia atque munificentia nomine appellamus? At sunt qui simplicitatem nostram contemnere audeant. nos vero horum opibus atque artibus expertes esse libenter patimur, sine quibus & boni & fortes esse possumus. Tamen si qua alia ratione (commilitones) putatis luxuriosas istas nationes præstare frugalitati nostræ, nisi quod eos habemus obtrectatores, quorum terra, ætas, libertas

bertas ipsa nostris commodis suo incom-
modo seruiat. Et ego illud semper in animo
habui, beatus esse, posse accipere ab his, qui
habent, quam posse dare his, qui negligunt.
His vestigiis, Milites, ingressi sunt Maiores
nostri eam vitam viuere, quæ sibi muni-
mento, vobis exemplo futura esset. ac
quamquam non est mihi in animo nunc
ea cuncta percensere, quæ ad historiam
vestram pertinent, pauca perstringam ta-
men, quæ ita sese offerunt mihi, vt & in
illorum simplicitate prudentiam vestram,
& in parcimonia temperantiam, & in au-
dacia fortitudinem, & in vita ciuili pieta-
tem libeat contemplari. Quo in studio
quum animus meus sit per se paratissimus
ad narrandum, attentio benigna ad au-
diendum, virtus vestra ingens, non tam il-
leuiam, quam ista vim dabunt ad bene-
dicendum mihi. Principio bella & susce-
pisse fortiter, & administrasse constanter,
& debellasse feliciter, nemo dubitarit,
qui intellexerit eos a Diis immortalibus,
iisque fortibus, rei militaris secundissi-
ma quæque cepisse AVSPICIA: quippe
qui omnium Deorum fortissimum HER-
CULEM non solum pro Numine colue-
re, verum etiam rebus suis bellicis præesse
volue-

volue-

voluere. Itaque quum a summis diis summam virtutem accepissent, eam quoque iisdem acceptam referendam iudicabant, si suarum expeditionum comites, laborum focii, victoriarum auctores exstitissent. Quocirca non prius præliorum inibant rationem, quam e templis, fanis, sacrariis sublata delubra, detractas effigies ante signa constituissent. Euentorum quoque præfensiones non tam ex communi spe, quam ex auguriorum præceptionibus concipiebant. Etenim qui a Diis immortalibus ita profecti, educati, constituti fuissent, ut mortalibus imperarent, scirent etiam quantum & quousque illorum iussu & permissu his tranctandis vel scriptum vel imperatum esset. Sapientissimi olim hominum Ægyptij tripartito suam Remp. diuiserunt, religione, bello, artibus iis, quibus communio populorum inter se commercia exercere instituit. Quæ si nostri non tam ab aliis accepta coluere, quam ab seipsis inuenta cæteris tradidere, quid aliud sit GERMANIA, quam perfectus orbis quidam, qui nullius vel rei, vel sapientiæ egeat? Ac per initia quidem artes olim nullas habuimus nos, quæ animos viriles effeminare posse putarentur. Venationibus ad bellorum simulachra

chra eienda, corporis firmitatem comparandam, tuendam prosperam valetudinem: pastionum rationes agrorumque cultus ex Naturæ præceptis haustos belle atque mediocriter, non ambitiose: Architecturam pro vsu atque necessitate, non ad insanas species exercebant: cæterum vitæ tempus temporisque leges non ad immanitatem in bella, sed ad bella pro pace conferebant. Itaque non in tumultibus facere seditiones ab insolentia, sed in campum adferre virtutem a natalibus. Ergo simplicissimis armis ad multiplices commoditates uti consueuerant. Hoc enim in historiis, etiã ab hostibus conscriptis, maximam habet admirationem, eos in præliis pro re, pro loco, pro tempore punctim, cæsim, comminus, eminus eodem telo aut hostem petere solitos. Nunc te, EQVES, alloquor. A maximis auctoribus illud pro illustri re memoriæ proditum est, bellatorum equorum temperationes adeo illis notas fuisse, ut quum excursions, reuersiones, inhibitiones, congressiones, status, appulsiones, impressiones instituerent, dexteram ad manum flectendi rationem potiore[m] ducerent. Est hoc aliquid iis, qui in re equestri exercitati sunt. Cæteri qui non norunt, re-

A. a

lin-

linquant nobis hanc bonarum artium interpretationem. Quamobrem nihil mirum, si CÆSAR hostium Equites tum lectissimos robore, tum frequentes multitudine, paucis GERMANORVM turmis & inuasit confidenter, & sæpe disiecerit. Neque vero vestri olim pedites ita ob celeritatem laudati sunt, quin nostra tempestate robore cæteras omnes anteeant nationes. Neque tunc tam immanes atque vitæ prodigi fuerunt, quin instanti cedere consulti animi esse ducerent. neque nunc sic cedere didicimus, quin non tam pro cadauere quam in corpore etiamnum spirantis fratris insistentes, de eo fortiter pugnemus. Admirantur vero Græci quantum libet facta sua, modo intelligant in nobis plus esse animorum ad res gerendas, quam commetationis ad ipsas prædicandas. Quantum sane legem illam extollunt Lacedæmoniorum de clipeo militari: quantis laudibus cumulatæ prærogatiua hæc voce illa Spartanæ mulieris: Aut cum hoc, aut in hoc? Quanta admiratione venerantur Epaminondæ supremum spiritum illum: Ecquid scutum in hostium venisset potestatem? quod ubi negatum est, tū vero is, qui antea contemptor ibi etiā securus mortis spem futuræ æternitatis

nitatis concepit. Quantum, inquam, gloriæ ex his illi sibi vindicant, tantas vestrarum laudum faciant accessiones. Antiquissima obseruatione hoc constitutum a Maioribus nostris fuit, vt notati sint ignominia, ii, qui in prælio scutum amississent. at scitis qua ignominia? ROMANI quoque Milites, qui omnia sibi per armorum potentiam arrogabant, iidem si per ignominiam dimissi essent, neque munia obibant ciuilia, neque in numero hominum censabantur, neque necessitudinibus perfruebantur. Sic apud Maiores nostros qui eiusmodi supplicio affecti essent, non solum eis concilia interdicebantur, verum etiam SACRIS publicis arcebantur: vt qui milites esse nolissent, ne ciues quidem liceret esse eis: & qui non fuissent patriæ, eorum quoque patria nulla esset. Quin etiam quod vela Thebanis de acie quadam iactatum est, cuius robur ex amicorum coniunctione hostibus esset formidolosum, vel ab Homero præscriptum, vt per tribus & familias manipuli componerentur, tanto antea apud nos & repositum & positum in more fuit. Neque enim quod illi iidem nugantur, verum est, Carix populos bellicas officinas primos aperuisse, armasse fudes cuspidibus, manus ensibus,

lora clipeis adiunxisset. Nam & ferri fodi-
næ apud nos primum inuentæ sunt, & ensis
in Norico primum fabricatus. verum pro-
pterea quod Cares illi apud vicinos suos
ignoto antea ornatu conspecti sunt, non ex
re sua gloriam reportarunt, sed ex aliorum
vecordia fecerunt opinionem. Etenim, Mi-
lites, si ante Lunam Arcades sese ortos cre-
di volunt, ante Martē nos natos esse oportuit.
Nam in aliis nationibus viri sane viri
sunt: at in nostris fœminis quæ, quanta
fortitudo, quamque conspicua fuit? alienæ
mulieres bella detestantur, prælia exhor-
rescunt, euenta dubii Martis supplicibus
votis deprecantur. at nostræ olim & præ-
sentes interesse, & oculis haurire vulnera
cedentium ex acie, atrectare manu, adhi-
bere medicamenta. Illud etiam tantis vir-
tutibus addiderunt Cimbræ, vt & imita-
rentur maritorum animos, & fortunam su-
perarent. Quod enim illi per fatorum in-
solentiam non potuissent, vt seruarent eas,
ipsæ hoc per virtutem potuerunt, vt nollent
esse, quod essent illi, id est victæ. Quare quæ
hoc humanum captum superaret, & in
Dearum numerū merito relatæ sunt quæ-
dam (inter quas & Velledam nominant, &
Auriniã) & suæ fortitudinis reliquerunt ex-
emplum

emplum tempestatu huic, ut nostræ quoque nunc idem vellent, nisi plus iuris haberet in his ille pudor, quem in ipsis vos esse voluistis. O felix sæculum, quod quum perfectæ fortitudini, quod ex humanis adderet, non habebat, quod Dei esset apponere dignum ducit. Contemplemur etiam paulisper animorum præsentium corporumque firmitatem in imagine maiorum vestrorum, qui quum victoriarum frequentia atque cōtinuatione modum bellis constituissent, quod supererat otij, propterea quod esset e præliis ortum, ad easdem contentiones cōparare studebant. Itaque neque publici, neque priuati quidquam licebat inermibus agitare, non concilia, non senatus, non sacra, non operas quotidianas. Si quid horum sine armis exsequuti essent, aut illa irrita, aut ipsi futiles iudicarentur. Neque vero tam egregij facinoris vsum atque consuetudinem putetis temere a quouis occupari licuisse: iudicio ac decreto ciuitatis, non toga, aut prætexta, (quæ blandimenta potius sunt atatis) sed scuto frameaque publice in concione donabantur. Quod profecto primum virtutis signum fuit, quo & suus ipse iam, & ciuitatis esse posse censeretur. Iam vero regium nomen neque temere sum-

ptum, neque superbia onerosum: sed quod
 vt rarissimum est in vita hominum, ita ma-
 xime expetendum populare. Relata ad se
 consilia is pronuntiare, & communibus
 omnium plus obsecundare commodis,
 quam seruitutis imponere. Illud vero cur
 non merito admirabimur, eam potestatem
 ita fuisse popularem, vt maxima ac supre-
 ma haberetur: ita primariam exstitisse, vt
 obseruationi, non formidini, admirationi,
 non terrori, verecundia, non obtrectatio-
 ni esset? ipsum vero ius regia potentia adeo
 sacrum, adeoque sanctum esse voluere, vt
 quemadmodum ipsorum regum personas
 a maleficio atq. insolentia vulgi tutas con-
 stituissent, ita ne illis quidem liceret in vl-
 lum noxiorum ciuium quopiam supplicij
 genere animaduertere, verum (qua erant
 sapientia ac pietate) quum nostram vitam
 pro Deorum immortalium munere agno-
 scerent, eorum vicariis sacerdotibus eius-
 dem vitæ auferendæ potestatem detulere.
 Itaque qui summa ex nobilitate legeren-
 tur, cum illius memores, tum noua digni-
 tate freti, & ipsi inter primos pugnare, &
 fortissimi cuiusq. comitatum vel tegere, vel
 si ab eo tegi non posset, etiam libenter ca-
 dere. Aequè enim ignominiosum & illi vi-
 tare

tare mortem, & aciei, quæ illius latus tuta-
retur, superstitem esse principi mortuo. Li-
beret, commilitones, hac in parte diutius
immorari. Videre enim videor alacritatem
vestram, qua ira excepistis animorum illo-
rum diuinitatem, vt & illis parem de vobis
ostentare possentis. Cæterum alio me vocat
oratio. neque enim potest mihi de memo-
ria excidere illud, quod intelligo, inertis
otii acerrimos hostes semper extitisse: quin-
cum hominibus bellorum odia vbi depo-
suisent, perpetuis contentionibus efferatil-
simas quasque bestias & subsistere & lacef-
ferre & conficere. cuius fortitudinis monu-
menta etiam inter epulas circumferre, vt
ne liceret quidem frui vel necessaria volu-
ptate viro forti, quam non suo sanguine
coemissent. Quin etiam quum laxarent a
curis animos, quæ est pars maxima huma-
nitatis, siue conuiuia celebrarent, hilares
quidem, sed armati adibant, siue spectacu-
la ac ludos ederent, non cantibus, aut cho-
ris, aut orchestris animos effeminabant,
sed certis conditisque saltibus inter gladio-
rum framearumque compositas dispositio-
nes sese incitabant. Atque hi tam prompti
atque præsentis etiam in ludicris ad arma
animi, adeo etiam positis armis securi agi-
tauere,

tauere, vt nullo septi muro, viculis iisque sparsis contenti, non vallo, aut fossa, aut fluuio, aut monte, sed formidine hostes arcabant. Atque hac viuendi disciplina quum sese fortissimos vellēt, robustissimos agnoscerent, peritissimos efficerent, nihil tamen bene sibi processurum confidere, nisi dicta, facta, cogitationes ad Numinum voluntatem, iudicium, gubernationem referrentur. Quare & MERCVRIVM ob sollertiam, & HERCVLEM propter fortitudinem, & Martem ad euenta bellorū coluere. Quin etiam causarum omnium mutuos inter se nexus, certasque coniunctiones intelligentes (vt hac etiam in parte illorum Sapienciam cognoscatis) Deorum Immortalium consilia atque imperia portentis auspicisque mortalium generi indicari arbitrabantur. Habes quod Ethrusca disciplina comparabatur; habes Romæ Augurum collegia. Cn. Martii Vatis carmina, libros ipsos Sibyllinos. quæ quamquā nunc melioribus Religionis nostræ apparatus abolita sunt, tamen ea tunc fuit cognoscendi scientia, interpretandi peritia, euentorum cōfidentia, vt & scientia spem, & peritia certitudinem, & confidentia felicitatem pepererit. Illud vero peculiare disciplinæ genus etiam

Ethruscis

Ethruscis ignotum ipsis, quum ex sacrorum equorū (quos ea de causa publice alebant) affectibus præfagiorum inibant rationem. Quare non fuit naturæ vestræ difficile, vt quæ tunc pepererat simul cum rudimentis GERMANI NOMINIS artem diuinandi, nunc quoque ita effecerit, vt in siderum scientia, contemplationibus, prædictionibus etiam Ægyptiis, etiam Chaldeis ipsis antepponendi videamini. Iam vero quæ animorum moderatio vel in tota gente, vel in singulis nationibus? Nam quum cæteri homines cum multis feminis consuetudinem habere & olim consueuerint, & nunc sibi licere velint: prisca Romani etiam Spurio nescio quo Caruilio auctore diuortia instituerint; Maiores nostri priuis vxoribus contenti esse voluere. Itaque quum hac tempestate ex sanctoribus præscriptis ad hoc ipsum agendū prouinciæ aliquot animum appulerint, ita intelligant, quum ipsi iussibus atque præceptionibus boni facti sint; nos eam sapientiam ex DEI OPT. MAX. tacito pectore hausisse: præterea vero tanta sanctimonia celebratum fuisse matrimonium, vt mariti vitæ, ac nubendi potestatis idem finis fuerit. O sanctissima purissimaque ingenia Heroum, non hominum:

A a 5

quorum

quorum animos neque ætas perturbauit,
 neque cupiditas flexit, neque affectus im-
 pediuit. Vos ego veneror coloque, particeps
 sanguinis, admirator virtutum, socius labo-
 rum, comes expeditionum, custos institu-
 torum, per Atauorum longissimam seriem
 vestra ex nobilitate ductus, adductusque
 hunc in locum, vt horum tyronum, qui
 hic adsunt, animos ad parem diuinitatem
 consequendam accendere queam. Neque
 vero id potius muliebri sexui a pudore, quã
 maribus a continentia datum fuit: quippe
 quibus ante annum xx ætatis, flagitiosum
 ac turpe fuit, castitatis notam amisisse. il-
 lud simul mirabere atque imitabere, Mi-
 les: verum sanguinem nunquam contami-
 natum: nutricum ibi vsus nullus: mater, bis
 mater, ne ex dimidio mater esset. O sapien-
 tem pietatem. Nam quare edidisti, vt non
 esset tuus? aut quare nobiles paris, vt dege-
 neres mores simul cum lacte hauriat? ne-
 que minori miraculo sit id, si maxime æ-
 quabilem frugalitatem cõtemplere, quum
 educandis habendisque seruis atque he-
 rilibus liberis nullum discrimen ponere-
 tur. quid aliud agunt vel. Chrysippi, vel
 Cleanthis libri, quam vt GERMANORVM
 moribus atque legibus quemuis nostrum
 esse

esse hominem virtute ac sapientia contēdendum, ut alius alii præstet: Fortunā meritō obtemperare. Quod si olim AVREVM SECVLVM Prisci illi iactitarunt; quid aliud vniuersum genus nostrum, quam aureum sit? Ac propterea quod multæ sunt atque fuere nationes, quæ religiose admodum non solum vitæ nostræ rationes, verum etiam memoriam ipsam circumspexere, frugalitatem nostram feritatis appellatione damnare possint. Haud ita est, commilitones. Videtis hic cœtum vestrū mortis ipsius contemptorem, omnia in animi bonis ponere, laudis auarum, vitæ prodigum, illi tamē ipsi. Maiores vestri non tam rudes atque incompti, quam simplices ac seueri: ita mortis metum contempsere, ut eorum qui morte affecti essent, corpora non tam ambitiosa, quam ciuili cura componerentur. ac sane nos asperis & nugacibus hoc relinquamus, cadaveri nihil præter terra deberi, cui ipsum vicissim debeatur. Fatemur hoc nos quoque: verum ita fatemur hoc, ut grati simus. Corpus aliquid olim nostri fuit: aliquid item aliquando futurum est. & quid igitur negligendum? Nam tametsi corpori nostro sensus nullus post illam animæ in meliora loca secessionem reliqui sit, tamen

tamen

tamen nō tam metus cogitatio, quam prudentia rerum præcipit humanas affectiones, metiturque suæ partis commoda homo futura ex præsentibus, etiam tūc quum nulla futura sunt. Neque mens ipsa suæ gnara nobilitatis hospitem contemnit: tanto minus post acceptum iam beneficium. Itaque illi mediocri quidem studio, sed mirifica sedulitate curabant defunctorū corpora cremari, satius ducentes in ignem, nobilissimum cæloque cognatum Elementum, abire, quā putredine corrumpi. Tum autem non deserebat eos vel memoria pristinae virtutis, vel simplex frugalitas. quippe nulla ambitione, mediocri ac populari rogo, cum suis tamen armis imponebantur. neque enim fas putabant ipsa arma alterius premi seruitio, quæ domini texissent libertatem. Illa vero, commilitones, mihi nequeunt excidere memoria, quum præsentis fortuna contenti puros cespites excitarent, longinquam tamen in animo memoriam retinebant. Lamenta enim ac lacrymas in ipsis tumulis deponebant, luctuosam recordationem ex obitu, recreationem ex virtutum recordatione comparabant: vt posteritas intelligeret, maiores suos ita viros esse voluisse, vt sese homines
 memi-

meminissent. Hæc in summa de vniuerso genere prisco sic accipiendum vobis est, vt priuatim certorum populorum maximas lectissimasque virtutes agnoscat. Quare neque de iure publico atque communi ab iisce nationibus detrahi, nec ad illorum perfectionem horum legibus addi posse quicquam. Quæ Sueuorū, quæ Cattorum virtus, qui ritus, qui mores ab historiae scriptoribus satis proditum est. Non nunc ea repetam. Nam & magna pars vestrum in memoria habet: & si non habet, seipsum vnusquisque agnoscat, & illos intuebitur. Illum vnum memorabo, Catts primum capillum, primamque barbam summittere: neque vero prius deponete consueuisse, quam hoste cæso votiuum virtuti oris habitum exuere licuerit. **DI** Immortales, alii ad luxum & voluptatem delicias illas comparant, illi se pulchros meminisse, vt effugerent fæditatem. Præterea vero nonne hoc est, quod expleuit Græculorum iactabundas fabulas? Sic enim Sperchium (vt putō) amnem legitis, sic Achillis cæsariem, quam illi deuouisset. Vsque adeo nostra monumenta diuagantur passim, vt nulla natio tam vana sit, quæ nostra ex veritate non illustretur. Acuit me illa memoria

ma-

maximæ diuinitatis, quum omnia putarent sua, etiam quæ non possiderent. Neque enim aut agros, aut ædes proprias quum haberent, hoc ipso Spartam illam superarunt, alienarum rerum vsu diuites potius, quam appetitores: suarum largi potius, quam contemtores. SVEVORVM autem gens tum maxima, tum fortissima, ne vino quidem utebantur, quod eius vi animi corporisque vsum minus aptum ad laborem existimarent. Laudentur Romanæ matronæ, etiam inuitæ, quæ publicis legibus vino abstinerent, priuatis votis clam concupiscerent. Soli vero mortalium non in armamentis equorum fessoris firmitatem iudicabant, sed in pectore & lacertis ac cætero corpore. Itaque pauci non instratis equis cum multis ephippiatis ita sæpe congressi sunt, vt raro victores non discesserint. quo illud nequeat admirari satis, qui liberalius paulo in re militari sit institutus. Nam quum & hostes numero superiores essent, & eo nostri facilius deiici potuissent, & ipsi dimissis equis facti pedites equitum inpetu propterea essent inferiores, (vnus enim eques noster expedite quaternos pedites disicere consuevit) essent tamen & audacia pares, & robore meliores, & peritia feliciores. Hæc est

est illa auita virtus, quæ per superiores æta-
tes tradita nobis a natura eo prodiit ma-
gnitudinis, vt tutius sit deprecari, quam
amulari. Multa præterea commemorare
possem, quorum exemplo ad parem æqua-
lemque laudem animi nostri incenderen-
tur: cæterum nulli vnquam vero viro verba
attulere fortitudinem. neque tu, si GERMA-
NVS non es, etiam pluribus exemplis effici
potes: aut si es, hæc ipsa sint plus satis: præ-
fertim quum & mores illos paulo asperiu-
sculos sæcula ipsa effecerint compositiores,
& cæteros, quibus meliores nusquam inue-
nimus, retineamus. Nam & in venationi-
bus frequentes corpora duramus, & ad bel-
la consulto proficiscimur, & in præliis con-
stanter pugnamus, & victoriis fruimur mo-
derate: virtutem pro duce habemus, For-
tunam virtute cogimus parere nobis. Re-
mittamus, quæso, paululum de cõtentione
hac orationis, atque iam deinceps non tam
corpora in campis, quàm ingenia in vrbibus
consideremus. quo in genere contempla-
tionis ciuiles Artes sese primas offerunt no-
bis, quæ quum olim perpauca fuerint, &
simplicitatem atque frugalitatem veterem
declarant, nunc non solum quas ab exteris
accepimus, amplius atque subtilius cultæ
sunt,

sunt, verum etiam auctæ inuentis nostris plurimis atque præclarissimis. Nulla omnium nationum artificiosius exercet acus delitias, etiam si Phrygiam vniuersam arcessas: nusquam lina pretiosiora. nullus Ægyptius, nullus Syrus vel lanificia operosiora, vel colorum opera viuidiorum ponit. Nam & coccinos & purpureos pannos, iis quos coloni nostri, Angli, Franci, Veneti belle cõficiunt, quos anteponas habes nullos. Aurificium nulla Orientis pars subtilius tractat, mercaturas diligentius hi, quibus mare peruium est fortasse. at enim uero neque opulentius Indi, neque fidelius vlla vnquam natio executæ est. Neque sane Mercurium illum simplicem, vel itinerum commonstratorem, vel negotiorum præsidem, sed illum artium omnium inuentorem colimus, qui non tam nos efficit, quam nos illum præclarum aliis ostendimus. Neque enim Romana studia Romæ requirantur, neque Athenæ ipsæ, sed illæ priscae Atticæ, desiderètur. Quid enim mandatum est olim monumentis literarum, quod lateat nos? Nolo iam vobis Philosophorum nominibus obstrepere, inter quos vnum atque alterum ALBERTVM hi qui despiciatui habent, potius contemnunt
quæ

quæ exoptare deberent, quam admirantur
ea, quibus ignavi carent. Ita enim sese ad
maioris ALBERTI ingenium fabricandum
accinxit natura, vt vires suas exhauserit, se
ipsam vicerit, victa opere suo obstupuerit,
effœta postea facta fuerit. Quos præterea
& olim & nunc medicos, quos theologos,
quos oratores, quos poetas edististis, ma-
thematicos vero atque architectos, vt nul-
la Chaldæorū vel natio, vel sæculum, cum
vestrum minimo sint conferenda. Iam quæ
gens vlla alia toto terrarum orbe tot lin-
guarum callet genera? non numerabo no-
stram, quæ nobiscum nata, ab occupatore
nullo adulterata, sua est: quaque puto natu-
ræ genium suis in consiliis colloqui secum.
Quæ enim capita maxime sunt necessaria
ad cuiusvis linguæ perfectionem, ea cun-
cta atque vniuersa nostra, ac vel cum omni-
bus communia, vt æquales sint, vel sibi pro-
pria, vt superior iudicetur, reperientur.
Iam tum primum omnium breuissima est,
eoque naturæ vel imitatrix, vel æmula,
vel potius socia. deinde purissimam intel-
ligas, quæ nullius exteri dominatus illuue
contaminata fuerit. (neque enim amitte-
re debuit, quod alius dare posset) tum au-
tem copiosissima, omnesque capiens voca-
B b lium

lium omnium, cæterorumque elementorum vel hiatus, vel flexus, vel dispositiones. Hanc igitur omittam. At Latine, quam promte, quam facile, quam pure? quam copiose? quam apte? quam compositè? Quid Græce? quid? Hebræi ipsi iam de nobis sapere, nedum loqui discunt. Chaldæi audiunt, & obstupescunt: Arabes agnoscunt, & recipiunt. Deprecabamur olim terrarum tractus atq. interualla, quorum iniuria tot ingeniorum commoda discludebantur: nunc vero illam quoque calamitatem superatam admirantur. Etiam Italia, etiam Hispania, etiam Gallia pro ciuibus suis habet nos, ubi in colloquium venimus. Sclauorum gens Myfi, Sclauii, Sarmatæ coram nobis ubi loquuntur, responsum sua lingua ferunt. Nam de Mithridate quod audiistis, miraculo est iis, qui rei ignari sunt: gnaris vero propius iactantiæ. Neq. enim putetis eum numerum prouinciarum diuersis potius vocibus, quam vocum flexionibus loquutos esse. Sic audias Noricum, Ræthum, Vindelici, Suetum, Saxonem, Batauum, Westfalum, Danum, Flandrum. At vos quum dico multilingues, ita intelligo, vt ne duæ quidem similes inter se sint. Neque vero tanti regis gloriam

riam vestra laudatione attenuatam velim
potius, quam eius laude gloriam vestram
auctam cupio. Nam si ille tot in prouinciis
solus admirationi fuit, quid vos vna in pro-
uincia tot? Videbar mihi ingeniis vestris
summam manum imposuisse, quum vix
ingressum me tamen sentiam. Quippe vt
multa ac diuina de vobis dixerim, maiora
tamen, & quæ, nisi exstarent, pro falsis ha-
berentur, reliqua sunt. Nam per Deos im-
mortales, quum tria instrumentorum ve-
strorum genera veniunt in mentem mihi,
sane non fit verisimile, tametsi quotidie
sub oculis subiecta sunt, vel vnquam exsti-
tisse, vel non a natura ipsa fabricata esse. Il-
lud primum dico, an vltimum, quod vt
fortasse minoris operæ sit, ita tum ob utili-
tatem incomparabilem, tum propter æter-
nitatis imitationem, diuinitatem quandam
sapit, hoc, inquam, quo tot versuum millia
tot exemplis paucis horis describimus: aut
quo loco orationis meæ ponam perpetuas
rotationes? Æternitatem illa describendi
arte imitati sumus, horologiis etiam æter-
nitatis auctores cælos æmulati. Effugimus
illa memoriæ interitum ac temporis in-
iuriam: Horologio etiam tempus ipsum de-
dimus. Quid præterea aut dicam, aut si-

leam? Æternas res fecimus, æternitatis auctorem dedimus. Quid amplius restat inuicto animo GERMANO faciundum? Pace tua dicam, IUPITER: etiam FULMINA commentum sumus. non tinnitus dementiam Salmoni cuiusdam Græculi vanam, neque sonitum potius, quanquam & hunc ipsum quoque, sed vim illam terrificam, impetum, impressionem, disiectionem denique vastationem non tam imitati sumus, quam expressimus, idque etiam sereno cælo. Age, coge nubes, ut tonare queas. nos etiam, te tranquillo, iratum regnum tuum faciemus. Neque vero desint, qui monumenta hæc execrentur, maledicant licet ii etiam IOVI, verum nos intra nostros fines, hoc est, humana ingenia contineamur, pacatio-re animo istis respondeamus. Hoc interest inter te & nos, ignaue, qui hæc damnas. Mori times. Contra dico ego porro vobis, milites: Si cui nationi de hac arte querendum sit, nullam nostra iustius posse conqueri. Nam quum cæteræ gentes latrocinii atq. inconditis excursionibus plus valeant, robore atque ordine militari minus, plus iuuantur iis artibus, illa plus nocetur nobis. Nam tametsi quæ in alio genere hominum mediocres sunt virtutes, in vobis summa

summæ sunt, tamen est in vobis princeps quiddam, constantia animi coniuncta cum corporis firmitate. Sane versutia Hispanis, vigor Italis, impetus Gallis, pertinacia Thracibus quum attribuatur, is est in vobis impetus, ut sint consultæ, non temerariæ impressiones, ea decessio de loco, ut hostem excipiamus; ea constantia, ut corpus ab anima, non a corpore statio relinquatur. Itaque & amicorum laudationes, & obrectatorum calumnias, & hostium confidentiam, & ducum exhortationes, & imperatorum vota exsuperatis. Tales decuit esse nos, qui cum cæli nostri tristitia atque asperitate certamus: patientia comparat cæterarum gentium mollitiem. Indulgentia ea natura est, ut qui parum possit, parum ferat. Nos ipsis rebus duris pares sumus, miseris etiam superiores, eiusque otii, cuius illi sunt mancipia, nos non tam domini, quam hostes esse volumus. Quod si fraudulentæ nationes simplicitatem nostram pro vecordia habent, si meticulosæ fortitudinem pro temeritate, si molles constantiam pro feritate, si luxuriosæ frugalitatem pro sordibus, facilius crimina hæc honesta vos efficietis, quam illi vos inhonestos, Quamobrem tamen si difficillima in re sum-

mae virtuti secunda fortuna fuit. victoria
vestra hæc apud alias gentes admirationem
habeat, apud nos habitura potius, si non vi-
cissetis. Neque enim potuit vel peditum
robur, vel equitum diligentia, vel civium
sedulitas alium euentum consequi. quo-
rum in numero ii, qui a nobis compositi at-
que conditi sunt, quum intelligerent hoc
mortalium operum vltimo, quod patriæ
deberent, alterutrum interesse GERMANI
hominis vel vincere, vel mori, vtrumque
sunt consecuti, vt & vincendo morerentur,
& vincerent moriendo. O fortunatam pa-
rentem terram hanc, quæ merita est, vt
quibus vitam dedit, eorum vita serua-
tur: quorum corporibus profecta est, eorum
corpora teget. O felices viros. vos quum
viueretis cratis patriæ vestræ. nunc patria
ipsa facta vestra est. Nam inter fati benefi-
cia si cõnumeratur a sapientibus sua in ter-
ra mori, quãto felicius pro sua? Sane quum
humano generi nihil melius, quam virtu-
tem dederit natura, maiores nostri nihil
præstantius nobis, quam libertatem reli-
quissent: hi naturæ beneficio, maiorum for-
tuna vsi sunt. Multi sane sibi fortunam fin-
gunt, pauci faciunt, veluti hi, quorum ma-
gnitudinis argumentum nullum euiden-
tius

eius est, quam extrema ausos esse, nullum fortitudinis maius, quam quod etiam sunt passi. Aspicite nobilissimarum nationum deleta nomina. hæc aboleuit imbellia. aspici- te miserrimum nomen seruitutis: hoc pa- trauit imbellia. Mutauit aras religionum, cultus antiquauit, euertit fastigia ceremo- niarum, ædes, Lares priuatos, publicos, pa- trios, antiquos pessum dedit. quantum mæ- roris, quantum miseræ, in solitudine atque vastitate deploratur, eius id omne opus est. Enimuero, milites, otiosa felicitas nulli vn- quam mortalium secura fuit. Ego vero sæ- penumero arbitratus sum hoc vitæ genus desisse antequam moreretur. Etenim mor- tem qui metuit, testatur nihil etiam nunc egisse: atque propterea esse velle, quia non- dum fuerit. Itaque magnum profecto illud est, sese mortalem cogitasse, immortalem inuenisse, diuinum effecisse. Neque enim, milites, alia ratione, quã morte, possumus immortales facere nos. Sic enim ego acce- pi a maioribus nostris, neminem esse sui ne- gligentio rem, quam eum, qui sibi parcat. Adblanditur enim ignauia, cui nemo bo- nus seruiuit vnquam. Si quis te neget ho- minem, irruas. si quis irruat, te hominem neget: Negas vero, quum te ipsum non fa-

cis: at enim uero nō facis, quum factō absti-
 nes. Ergo ne tibi moriari, omnibus more-
 ris. At (DI I IMMORTALES) quanto præstat non
 mori, postquā mortuus sis. Id quod isti quū
 in animum suum induxissent, quod tem-
 poris erat proposuerūt, ut, quod supra tem-
 pus esset, assequerentur. Ita quod indixisset
 natura, necessitas imperauit, quod fors oc-
 cupasset, virtus obtulit. Auete fortunatissi-
 ma corpora, quæ mortis leges dum nesci-
 tis, mortem obire non potuistis. Hostiles
 enim gladii fundamenta sunt immortalitatis.
 Itaque qui metum sub iugum misit, is triumphauit: si mortem non potuit, bis
 triumphauit. Nam & vicit, & vinci am-
 plius non potest. Memini ROMANOS, viros
 fortes atque incomparabiles, si sine cruore
 vicissent, ouantes urbem introire, pleniore
 triumpho denegato, consueuisse. Vbi enim
 plus periculi, plus & virtutis. ipsa vero sibi
 & pretium & præmium sola est. Adeo illi
 volebant existimari aliquid intelligi posse,
 quod esset plus quam vincere. hoc erat, pro
 victoria mori. Non ero ineptus apud vos
 disputando, malorum omnium finem esse
 mortem. Alio enim genere orationis mihi
 apud vos opus est. Vnum illud tibi dicam,
 GERMANE, tua æque interesse, mortem vel
 dare

dare, vel accipere. Dicam iterū, istos ipsos, quorum manu hi cecidere, si Fortunæ indulgentia, quæ etiam deteriori sæpe fauet, sunt superstites, horum vel cadauera memoria exhorrescere, vel animas etiam colere puto. Quid enim aliud quæsiuere, quam quod vel istis iam euenit, vel sibi vident accidere potuisse? Natura enim viuentis est mori, pœna malis, via fortibus a virtute ad immortalitatē. Enimvero quod ingrata dies a nobis exigere potest inuitis, hoc aut necessitati non donabimus fortes, aut virtuti non commodabimus generosi? Reddit enim virtus vitam bonis, quod hanc si nequit, meliore compensat. Profecto vera patria viro forti cælum est. quippe hic peregrinamur boni, mali in exilio sunt. Quocirca nitendum nobis est, commilitones, vt non in tempestatibus atque salo, sed in portu atque hospitio, quam diu vixerimus, fuisse videamur. Iactari animi fluctuationibus, cupiditatum æstu vri, formidinis gelu torpescere, eorum est, qui non in vitæ luce, sed in vmbra mortis versantur. Solus omnino aditus ad vitam est, vbi ratio postulat, posse deteriorem cum meliore cōmutare: quandoquidem humanæ sordes solo sanguine viro forti eluendæ sunt. Qua-

re isti quum non tam vos , quam se ipsos
intuerentur facinorum suorum spectato-
res, tantum effecere, vt multos animorum,
paucos officiorum suorum socios habe-
rent. Ita eorum mortem vitæ nostræ do-
navit virtus , nostram vitam eorum morti
fortuna. Sciebant enim atque in memoria
habebant, datum esse moriendi animum a
natura nobis , quæ non solum ab sese per-
fecti operis , verum etiam consequendi fi-
nis sui conscia sit. An vero putatis vos , nisi
ea strauisset iter per hæc ad immortalita-
tem , opus suum sic temere fuisse perditu-
ram ? Quin etiam fuere multi , qui sibi vl-
tro mortem consciuerint , quum prospice-
rent compertumque haberent, quo essent
migraturi. Eos ego diuidio hominis me-
tior , qui sibi solis laborarint , hos qui alio-
rum fuere , vt essent sui , totos integrosque
homines censeo. Vtrum vero tandem exi-
stimatis fædiorem hostem vos, T V R C A M
ne inuadentem Lares vestros , an metum
assilientem animis imbecilliorum ? Sane hic
illi fauet, sine hoc ille nihil est. O T V R C A ,
T V R C A , fac nos timere, & vinces. Non ti-
mebimus, & iam times . non tu nos fortes,
& nos te timentē fecimus ? Tu vero, quod-
nam aliud habes argumentum, miles, te ef-
se

se veteranum, nisi quod sæpe potius vice-
 ris, quam quod vixeris diu? Quodcumque
 enim constantiæ virtutis dabitur, Fortunæ
 inconstantia subducetur. Vt habeatis ve-
 stra in potestate voluntatem, in alieno iudi-
 cio necessitatem, in utroque victoriam. In-
 ter has, quas miserias vulgus vocat, hoc di-
 uinum est, quod felicior esse non possis, vel
 quod illius non es iam, vel quod est tua. O
 meritos qui interiretis, nisi sic periissetis. nã
 equidẽ malim mortẽ quærere, quã a morte
 quari. hoc est vim pati, illud facere. & pro-
 fecto si mors malũ est, malumus pati, quam
 mereri. Sane in disciplina militari meretur
 qui non potest pati. Isti vero & meriti sunt
 quod alii nõ merentur, & non meriti quod
 merentur alii. namq. & passi sunt quod non
 sunt meriti, & meriti sunt quod nõ sũt pas-
 si. Siquidẽ in acie animum inuenire quum
 non sit facile, adferre autem etiam difficile;
 illi iudem & attulerunt, & secum abstule-
 runt. O fortes animæ, quæ certum quæsi-
 uistis regnum æternitatis, incertum reliqui-
 stis nobis. Qui enim non cadit pro patria,
 paucos sibi ipsi promittit annos: is qui ca-
 dit, tũ sibi, tum patriæ æternitatẽ. Quippe
 deesse potest aliquando fortuna forti, im-
 belli autem semper vult. Deest enim im-
 belli

belli

belli tā quod habet vitæ, quā quod non habet. Quocirca labor mihi nullus pæne propositus est in laudatione hac. Exstant enim supra humani ingenii captum eorum facta, atq. per se loquuntur ipsa. at voluptas multa superest. Quid enim mihi iucundius, quam ea dicere, quæ a me facta voluisse & apud eos, quorum fructus idcirco est positus in audiendo laudes alienas, propterea quod in gerendo eadē præstiterint. Ii namque estis, qui & fuistis, quod ii fuerunt, & nunc estis, quod non sunt illi: vt magna in disceptatione apud me positum sit, vtrum id, quod olim fuerūt, æmulati sitis, aut hoc, quod nunc sunt, inuideatis. Vestrum neminem appellabo. Nam & omnes æque iudico meritos esse hanc honoris auram, quod fieret, vt infinita esset oratio mea, si vnumquemque recenserem, & si paucos, ambitiosa. Verum quod ego de vniuersis dico, de se quisque dictum putet: atque ita putet, vt quod pro libertate CHRISTIANA præstiterit, non solum ab aliis bene gestarum rerum memoriam superet, verū etiam spem obruat omnium nationum. Quis enim potest vel ex priscis annalibus, vel recentibus commentariis, illustrius recordari, quam tantis copiis inuasisse Turcas terram.

ram vestrā, vt peditibus angusta esset, Danubius equis modicus? ita pugnasse vos, vt recederent illi: ita discedere, vt fugerent? Nam profecto vnus Xerxes superare numero potuit, virtute an potuerit, nondum compertum est. Vix enim priore prælio trecenti cecidere. alterum autem ne prælium quidem fuit. Et enimvero Græci, quum præ metu intra patriæ sinum hostes admisissent, illis discedentibus eos demum fines recuperauere. Vos ipso in aditu primo restitistis, ipsos fines non solum tutati estis, verum etiam promouistis. Tanta enim facta est nunc patriā vestra, quantum patet spatii fugæ hostium, quanta vbiq. virorum fortium prædicatio, quantum cunctarum nationū memoria temporis occupabit. Componite virtutem paucissimorum cum immensis atque infinitis copiis. dubitabitis profecto, sapiusne illos mori, an vos vincere potueritis. Itaq. non immerito magnam oportet esse vim, quam ferocissimi hostes metuant, maiorem, quam sentiant, maximam, quam laudent. Metuere, qui recesserunt, sensere, qui recedere non potuerunt, laudauere, qui sibi ipsis prætulerunt. Voluere Dii immortales ostendere in obsessis victoriam, in paucis multitudinem, in mortuis

mortuis vitam. Dicam enim, dicam, miles, vos pro vobis pugnastis, ut illi viuerent, & mortui sunt: illi adeo pro vobis, ut hoc ipsum morerentur, quod vos viueretis. Quis enim non putet aut fortem pro forti cadere voluisse, aut hunc, qui pro forti cecidit, non fuisse fortem? Etenim quum GERMANVS ita sibi ipse instat in acie, ut non cedat periculis, solus docet esse aliquid, quod etiam ultra vitam sit expetendum. Nam (per DEOS immortales) rem ipsam propius atque pensius dispiciamus. Esto sic: Non morieris, & fuge. item acrius: Nunquam morieris, & semper fuge. Quis vestrum (nō alloquor veteranos, neque enim aut ego illorum vultum, aut illi verba mea sustinebunt) quis inquam vestrum, Tirones, respondebit? volo. Secede ex hoc cœtu quicumque es, relinque viris fortibus patriam. Eorum enim ipsa iam opus est. Nam quis malit ignauam exspectare senectutem, quæ terræ terram reddat, quam florenti ætate reponere patriæ spiritum, quem ipsa dedit vobis? Ne crede, miles, vitam esse hanc, quæ superest imbellium voluntati: neque eorum esse illam, quam precario acceptam abiurarunt: neque eos esse quippiam, postquam vitæ esse desiere. illi in fuga vitam, vos ignominiam:

miniam: illi in morte interitum, vos victo-
riam posuistis. Quid aliud isti nostri, quos
profanum vulgus mortuos appellat, quam
ignavis odium, fortibus inuidiam, malis
certum dedecus, bonis ignominia metum
reliquere? Prospicite vitæ tractum, contem-
plamini fortunæ acerbitates. inuenietis plus
periculi imminere bono nomini, quã ma-
lo. Solut enim vir fortis boni nominis amit-
tendi metu afficitur, quia solus possidet.
Respicite quot dedecora mortaliũ gloriæ
insidientur, quis exitus quorum quanto-
rumque imperatorum. facile intelligetis,
hoc quod illi, quod vos ipsi expetiuitis, vt
vinceretis, non tanti esse, quanti non posse
amittere, quod illi acquisiuere. Quocirca
debet vos pergere eiusmodi esse, quorum
animi suapte natura semel erecti, nun-
quam peruersa voluntate concidant: vt
quemadmodum horum vestræ animæ fue-
re, ita vestræ totius orbis CHRISTIANI sint.
Nam si obiectu vestrorum corporum pro-
cella illa depulsa atque disiecta est, ita si non
fuisset, quid EUROPA tota fiat? Fac SAXO-
NAS (vt sunt,) esse armis, fac SVEVOS inui-
ctos. VIENNA (DII immortales, hostibus
omen hoc) capta, audio iam in Danis tu-
multuari. Quamobrem debentur omnia
vobis,

vobis, qui omnia seruaſtis, veri homines,
hominum verorum certiffima exempla.
Fortitudo enim ipſa aut hominis mater eſt,
aut ſoboles humanitatis, par ſibi ipſa con-
ſtanſque omni in rerum ſtatu, nihil aliud
quam ſeſe quaerens. ne te in te ipſo deſide-
res, perfacile ipſam inuenies, modo ne te
fugias. ſi victi fuiſſetis, gloria immortalis at-
que incomparabilis fuiſſet haec: nunc quum
viciſtis, alia ſunt quaerenda nomina, ac de
caelo deducenda, vnde & tanta virtus, & ex
virtute victoria demiffa appellentur. Ete-
nim ſic cenſeo, non potuiſſe maiorem eſſe
virtutem, quam qua eos, maximi vt eſſent,
fecit, non excellentiorem animum, quam
eum, qui corporis prodigus fuit, non opu-
lentiorem fortunam, quam qua illis ita ob-
tigit, vt voſmet ipſis deberetis. Neque enim
ſuperſtites ſunt, vt ſitis voſ incolumes, ne-
que aris focisque fruuntur patriis, vt vobis
tuto in illis agitare liceat. Quare gratiffimis
ſecundiffimiſque animis aequum eſt, voſ
dare operam, vt non tam annua praedica-
tione, quam perpetua recordatione vel ve-
ſtra laus, vel illorum gloria celebretur, vt
quod voſ illis, hoc vtriſque veſtrum poſte-
ritas debeat: detq. meritis veſtris aeuum im-
mortalitatis non ſolum priuatis conſenſio-
nibus;

nibus, verum etiam publicis nuncupationibus. Hæc enim sola vita est, quæ in bonorum memoria conquiescit, ut sine interitu vestro reddatis eis vitam, qui suo vobis interitu vitam constituere. Magnum profecto benignitatis facinus, si ita eueniat, ut vel persoluant gratiam viuis, vel ipsi mortui debeant vobis: præsertim cum ita coniunctione vestrarum virtutum factum sit, ut si illis fueritis ingrati, vobis iniqui sitis. Eorum vos vel laudes reticebitis, vel merita dissimulabitis, vel memoriam præteribitis, quorum hostes prædicant laudes, merita admirantur, memoriam exhorrescunt? Hostium enim quotusquisque superstes est, vos viuentes quum videt, probat, se ipsum comprobat: quum hos audit mortuos, eos admiratur, sui pudet. Nemo enim adeo fortis, commilitones, putetur tam iniquo stetit loco, quam qui eum amisit, iniquiore etiam, qui amisso spiritu corpore suo texit. Et profecto in eos incidisse puto calamitatem, qui victi sunt fuga, non in eos, qui, ne fugerent, morte vicerunt. Qui profecto mihi perbeati videntur esse, quum se ipsis maiores exstiterunt. Homines enim fuere, quamdiu mori potuerunt. nunc Dijs sunt, quibus non possunt, ut mihi saepe in mentem ve-

C c

nerit,

nerit, sapientem quidem fati sui benignum esse interpretem, fortem vero etiam victorem. Tu, qui mortuus es, quomodo voluisti, non solū virtus tute fuisti tibi, sed etiam natura, fortuna, Fatum ipsum. Nam quid aliud possunt, quam repetere quod dedere? Tu & repetisti abs te ipso, & illis reposuisti quæ dedere, & posuisti nobis, qui non dedimus. Tu mihi dedisti animam hanc, spiritum hunc, cœlum hoc aspiciendum, fruendum, pluris ut ego tibi fuerim, quam tu fuisti tibi. Quamobrem non committam, ut quamdiu ego utar beneficio tuo, tu ne utare officio meo, hoc est, meritorum tuorum gloria ac laude sempiterna. Te semper in oculis, in pectore, in ore habebo, exemplum mihi meisque liberis, vniuersæ familiæ nostræ bene ac fortiter faciendi, comitem mearum cogitationum, auctorem vitæ, dignitatis. Hos tu mecum omnes intuebere vestros imitatorer. Eamus vniuersi nos, atque cum illis moriamur. Dulce enim nomen Mors & militi, & GERMANO, & aduersus deterrima Barbarorum monstra, & pro libertate, dignitate, pudicitia. Gaudeant alii umbra, gaudeant ambulacris, otii mancipia marcida, Turgeant alii umbratili reip. tractatione, nobis puluis placeat

ceat & procurfus. nos rerum humanarum
herui atque adeo ànima ipsa, quæ in nostro
sedens sanguine spirat non solum securam
ab hostibus libertatem, verum etiam cer-
tum a nobis metum illis. An vero fortibus
durum, magnanimorù nepotibus nouum,
obsoletum recenti hostium sanguine obli-
tis stare in acie, seruare stationes, æstum ge-
luque iuxta pati? Vos alloquor MATERNOS
AVOS meos, sanctissimos, fortissimos, Illu-
strissimos, si his patriam per manus tradidi-
stis, quum de ea iure naturæ illis decedere
cogeremini: si ipsi nobis eadem conserua-
tam consiliis suis, robore, vita ipsa consti-
tuere, vti NUMINIBVS vestris efficiatis atque
effundatis in cæteros nepotes nominis GER-
MANI spiritum illum fortitudinis, nobilita-
tis, libertatis: quo & istis similes, & vobis
olim pares esse queant. At vos, fortes ani-
mæ, circumibitis superas HEROVM sedes,
vbi & vos ostendatis præsentis atque pro-
pitios, & disponatis loca pro iis, qui vos sunt
sequuturi. Ego, quod ad me attinet, mal-
lem nunc vobiscum esse, quam sperare ali-
quando futurum. Vt enim nihil blandius,
ita nihil miserius ipsa spe. Erigit enim sæ-
pius vt allidat. O fortunati, qui non solum
ciues habeatis iudices virtutis vestræ, com-

militones laudatores, hostes formidatores, verum etiam Deos ipsos immortales iam hospites. Tu vero, miles, reuoca te ipsum ex procurſu isto vitæ, ac repete memoria ſpatium annorum præteritorum. Quid inuenies, aut quantum, aut vbi? Quidquid viuimus, vna tantum dies eſt, vnum momētum hoc, quod præ oculis eſſe potius dicitur, quam ſit, vix vt intellectionis vi comprehendī queat. & virtus enim veſtra omni fructu gloriæ aucta, non præliorum exitu terminata videatur. Ego vero, vt ad me redeā, qui vacuus a periculis, particeps beneficiorum fui, peracerbum eſſe mihi futurum ſemper, niſi vel recordatione voluntatis meæ, vel prædicatione virtutis veſtræ, quoquo poſſim modo, efficiam me comitem atque ſocium voluptatis. Hoc enim ſuper eſt nobis vnum, vt, quemadmodum non nūc primū cæpit virorum fortium laudandorū mos, ita eos imitandi ratio nunquam deſinat. Omnis vero luctus, omnis mœror abſit. Neq. enim iſti, qui ſeruitutis mœrorem ſuſtulere, mœroris lacrymas concupiſcunt: ſed cuius lucis vſum fortiter amiſſere, cum vobis iucunde habendum reliquere: quo, ſicut illi hoſtilium impreſſionum, ſic vos muliebrium affectionum victores ſitis.

eis. Estis enim eorum socij, qui fortiter face-
re, non molliter flere consueuerunt. Qua-
propter cauete, ne illi sentiant vestrum dif-
fimiles sese cecidisse. Sciunt enim sua cor-
pora temporis olim serua, vobis interire de-
buisse: nunc vero animos temporis domi-
nos apud vos superesse, in quos ei nihil iu-
ris fuit.

Gratias tibi domine Iesu

1542. 1 Augusti.

IVLII CÆSARIS SCALIGERI

DE LAVDIBVS ANSERIS

DECLAMATIO.

QVVM omne studium sapientiæ duabus
legibus comprehendatur, cognoscen-
di, & iudicandi, cognitio non paucis brutis,
iudicium paucis hominum contigit. Quo-
circa plurimæ atque maximæ res in abdito
& sæpe & diu latuerunt. Omitto quæ re-
centibus eruta sæculis ex ipso medio natu-
ræ gremio præ oculis nostris erant, neque
cernebantur. In iis erat, quod scires, & te
nescire profitereris. Scilicet magna quædam
res est, modus ipse, quo metiamur ea, quæ
intellectioni nostræ opponuntur. Quare

Cc 3

quod